

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

OPŠTA GIMNAZIJA

Predmetni program
Crnogorski jezik kao nematernji
I, II, III I IV razred

Podgorica

2020.

Sadržaj

A. NAZIV PREDMETA	3
B. ODREĐENJE PREDMETA.....	3
C. CILJEVI PREDMETA.....	4
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA	5
E. OBRAZOVNO-VASPIITNI ISHODI PREDMETA	6
I razred	6
II razred	10
III razred	14
IV razred	18
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA.....	23
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA UČENICIMA SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA	24
H. VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE OBRAZOVNO-VASPIITNIH ISHODA	25
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA).....	28

A. NAZIV PREDMETA

CRNOGORSKI JEZIK KAO NEMATERNJI

B. ODREĐENJE PREDMETA

a) Položaj, priroda i namjena predmeta

Crnogorski jezik kao nematarnji obavezni je četvorogodišnji nastavni predmet u gimnaziji u sredinama u kojima je maternji jezik učenika¹ albanski. Ovaj predmet podstiče i razvija intelektualne i psihoemotivne sposobnosti. Ima poseban značaj u kurikulumu jer su vještine koje se razvijaju u okviru ovog predmeta, potrebne i u svim ostalim predmetima.

Predmet Crnogorski jezik kao nematarnji obuhvata tri podjednako važne oblasti: nastavu jezika i kulturu usmenog i pisanog izražavanja. Učenik se osposobljava za jasno, razumljivo, pravilno i funkcionalno usmeno i pisano sporazumijevanje crnogorskim standardnim jezikom u različitim okolnostima. Učeći crnogorski jezik kao nematarnji učenici ovladavaju komunikacijskom jezičkom kompetencijom i stiču osnove čitalačke i informacijske pismenosti, što je preduslov za lični razvoj, uspješno školovanje i cjeloživotno učenje.

Kurikulumom predmeta podstiče se razvijanje jezičkih aktivnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja te njihovim ovladavanjem, koje se ostvaruje primanjem, razumijevanjem, vrednovanjem i stvaranjem govornih i pisanih tekstova.

Stečena lingvistička znanja učenik može da primjenjuje i aktivira u svakodnevnom životu i međudjelovanju s drugim pojedincima i zajednicom. Osposobljava se da na primjeren način djeluje u interkulturalnom i plurilingvalnom okruženju. Formira se kao demokratska ličnost koja šireći svoja znanja o drugom narodu i kulturi, istovremeno razvija svijest o vlastitim kulturnim vrijednostima.

b) Broj časova i oblici nastave

Nastavni predmet Crnogorski jezik kao nematarnji se u sva četiri razreda gimnazije izučava sa po 2 časa sedmično, tj. sa 72 časa godišnje u I, II i III razredu i 66 časova u četvrtom razredu. Za realizaciju obaveznih ishoda programa predviđeno je 58 časova u prvom, drugom i trećem razredu i 53 časa u četvrtom razredu (80% od ukupnog nastavnog fonda), a za realizaciju ishoda koji se planiraju u školi 14 časova u prvom, drugom i trećem razredu i 13 časova u četvrtom razredu (20% od ukupnog nastavnog fonda).

¹Svi izrazi koji se u ovom dokumentu koriste za osobe u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

Razred	Sedmični broj časova	Ukupni broj časova	Obavezni dio 80%	Otvoreni dio 20%	Teorijska nastava (TN)	Vježbe i ostali vidovi
I	2	72	58	14	23	35
II	2	72	58	14	23	35
III	2	72	58	14	23	35
IV	2	66	53	13	21	32

Za svaki razred postoji dio programa koji kreira nastavnik² u skladu s potrebama učenika s kojima radi i u saradnji s lokalnom zajednicom u kojoj se škola nalazi. Taj fond iznosi do 20% ukupnog broja predviđenih časova. Pomenuti broj časova može se koristiti i za produbljivanje ponuđenih sadržaja, ili za nove sadržaje/pojmove za koje se opredijeli nastavnik u dogovoru s članovima stručnog aktiva i učenicima.

C. CILJEVI PREDMETA

Opšti cilj nastave predmeta Crnogorski jezik kao maternji jeste da učenik razvije vještine izražavanja, sporazumijevanja i prenošenja informacija, misli, osjećanja i stavova i omogući mu da proširi sposobnost sporazumijevanja izvan granica maternjeg jezika.

Učenik:

- stiče pozitivan odnos prema crnogorskom jeziku i osposobljava se da djeluje u plurilingvalnom okruženju;
- razvija četiri aktivnosti sporazumijevanja:
 - slušanje (razumijevanje onoga što se sluša);
 - govor (jasan, razumljiv i pravilan);
 - čitanje (razumijevanje onoga što se čita);
 - pisanje (shodno gramatičkoj i pravopisnoj normi, a u okviru različitih funkcionalnih stilova);
- aktivnim slušanjem i čitanjem osposobljava se da na osnovu tekstova vrši odabir činjenica, izvodi zaključke, nadograđuje i kritički vrednuje tekst;
- jezičkim aktivnostima podstiče razvoj aktivnog rječnika i stiče naviku i potrebu za čitanjem;
- na primjerima raznovrsnih neumjetničkih i umjetničkih tekstova formira sliku fonetskih, morfoloških, sintaksičkih i leksičkih struktura crnogorskog jezika;
- ovladava različitim stilskim obrascima i stiče sposobnost odgovarajuće upotrebe funkcionalnih stilova prilikom govora i pisanja; razvija kompetencije razumijevanja i stvaranja tekstova različitih vrsta i struktura u različite svrhe i namjene;
- razvija vještine komunikacije i uspješno se socijalizuje (razmjenjuje ideje, mišljenja, iskustva, osjećanja s drugima u različitim kontekstima), razvija sigurnost i samopouzdanje kao i

² Svi izrazi koji se u ovom dokumentu koriste za osobe u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

- spremnost na saradnju i timski rad; usmjerava se na uvažavanje sagovornika i kulturu dijaloga;
- učestvuje u različitim nastavnim interakcijama kojim se podstiče individualnost i inicijativnost;
 - osposobljava se da djeluje u interkulturalnom okruženju; razvija osjetljivosti za potrebe drugih i prihvata različitosti;
 - pronalazi u različitim izvorima sadržaje i informacije o kojima kritički promišlja, procjenjuje njihovu pouzdanost i korisnost, prepoznaje kontekst i samostalno rješava probleme i donosi odluke; postaje svjestan mogućnosti uticaja na svoju sredinu i društveni život i formira građansku svijest;
 - razvija strategije samostalnog rada čime se osposobljava za permanentno učenje.

Poslije četvrtog razreda gimnazije učenici treba da budu osposobljeni za valjanu usmenu i funkcionalnu pisanu komunikaciju na crnogorskom kao službenom jeziku.

D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Ostvarivanje ishoda učenja i vještina kao krajnjih rezultata obrazovanja podrazumijeva povezanost nastave predmeta Crnogorski jezik kao nematernji sa drugim predmetima. Korelativni pristup doprinosi kvalitetu, primjenljivosti i trajnosti stečenih znanja.

Za nastavu predmeta Crnogorski jezik kao nematernji, pored unutarpredmetne povezanosti (vertikalna korelacija), potrebna je funkcionalna povezanost sa predmetnim oblastima sa kojima je moguće napraviti logičku vezu (horizontalna korelacija).

Nastavnicima se ostavlja mogućnost da ostvare funkcionalnu povezanost sa predmetima i nastavnim sadržajima za koje smatraju da im mogu biti od važnosti u sprovođenju nastavne prakse iz Crnogorskog jezika kao nematernjeg.

Međupredmetne oblasti/teme obavezne su u svim nastavnim predmetima i svi su ih nastavnici obavezni ostvariti. Međupredmetne oblasti/teme jesu sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ciljevi i sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta, ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ovi sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta.

E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

I razred

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da aktivno sluša snimljeni razgovor i samostalno pripremi sličan razgovor.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- odredi temu i sagovornika;
- prepozna nepoznate riječi u tekstu;
- objasni nepoznate riječi u tekstu na osnovu konteksta;
- utvrdi akcent kao nosioca značenja;
- procijeni emotivno stanje sagovornika;
- razlikuje zvaničan i nezvaničan razgovor;
- zaključi o polaznim i konačnim stavovima učesnika u razgovoru/pregovoru;
- obrazloži svoje mišljenje;
- argumentovano obrazloži značaj čovjekove potrebe da ga drugi slušaju i razumiju;
- izvede sličan razgovor (može i telefonski) o temama generacijski interesantnim (moda, muzika zabava, film i slično).

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Strategije slušanja se razvijaju tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

Nakon prvog slušanja:

- slušaju tekst i reaguju neverbalno (povezivanjem slika i teksta, označavanjem tačnih odnosno netačnih tvrdnji) i verbalno (ispunjavanjem tabela, dopunjavanjem teksta, odgovorima na pitanja i sl);
- izdvajaju nepoznate riječi u tekstu;
- prave rječnike nepoznatih riječi.

Nakon drugog slušanja:

- učenici kazuju ko je razgovarao;
- o čemu su sagovornici razgovarali;
- kako se razgovor završio;
- zašto jeste/nije došlo do sporazuma;
- kakvo je emotivno stanje sagovornika;
- pripremaju sličan razgovor;
- samostalno govorno nastupaju;
- o razgovoru formiraju svoje mišljenje i govore o čovjekovoj potrebi da ga drugi slušaju i razumiju.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 2+6.

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da čita s razumijevanjem neumjetničke i umjetničke tekstove i analizira ih izražavajući se standardnim crnogorskim jezikom.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- pravilno i tečno čita nepoznate tekstove napisane ćirilničnim i latiničnim pismom;
- prepozna namjenu i temu teksta;
- izdvoji važne podatke iz teksta;
- objasni nepoznate riječi;
- protumači strukturalna obilježja tekstova;
- analizira informacije i ideje i povezuje ih sa svojim znanjem;
- upotrijebi pravilnu intonaciju, tempo i dikciju;
- vrednuje način analize teksta drugih učenika;
- argumentovano obrazloži značaj poznavanja službenog jezika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

- akcenti crnogorskoga jezika (podjela), pravila akcentovanja riječi, rečenična intonacija.
- Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Vještina čitanja može se razvijati na primjerima umjetničkih i neumjetničkih tekstova napisanih ćirilničnim i latiničnim pismom.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- čitaju naglas ili u sebi odabrani tekst;
- postavljaju pitanja povodom nekih nedoumica u razumijevanju pročitano g teksta;
- odgovaraju na postavljena pitanja na više načina;
- izražajno kazuju stihove ili tekst;
- govorno nastupaju i komentarišu izlaganja drugih.

Nakon prvog čitanja:

- iskazuju svoje mišljenje o tekstu;
- objašnjavaju značenja nepoznatih riječi u kontekstu, objašnjenja pronalaze u rječnicima/leksikonima/na internetu;
- podvlače značajne podatke i upisuju ih u pojmovnu mapu.

Nakon drugog čitanja:

- pravilno i tečno razgovaraju o svojim razmišljanjima u vezi sa tekstem i obrazlažu svoje mišljenje;
- razgovaraju o značaju poznavanja službenog jezika.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 3+6.**Obrazovno-vaspitni ishod 3**

Na kraju učenja učenik će moći da samostalno stvori kraće funkcionalne tekstove.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- imenuje pošiljaoca i primaoca u tekstu;
- odredi namjeru pošiljaoca;
- razlikuje zvaničan i nezvaničan tekst;

- uporedi formalno i neformalno obraćanje u pisanju;
- kreira tekst u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primaoca;
- argumentovano raspravlja o radovima drugih učenika;
- preuredi funkcionalni tekst;
- ispolji sigurnost u pisanoj komunikaciji.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- čestitka; zahvalnica; pozivnica; oglas; zvanično i nezvanično pismo, molba, žalba.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

Nakon prvog čitanja:

- kazuju ko piše tekst i kome je namijenjen;
- saopštavaju šta pošiljalac očekuje od primaoca i podacima iz teksta potvrđuju svoje mišljenje;
- kazuju kakav je društveni i emotivni odnos između pošiljaoca i primaoca.

Nakon drugog čitanja:

- određuju formalne elemente zvaničnih i nezvaničnih tekstova;
- sami stvaraju slične tekstove vodeći računa o grafičkoj formi teksta i jezičkoj pravilnosti;
- razgovaraju o radovima drugih učenika;
- pišu poboljšanu verziju;
- pišu pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenog zadatka.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 6+7.

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da protumači istorijski razvoj crnogorskog jezika, jezičku normu i standardizaciju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni istorijski razvoj crnogorskog jezika;
- protumači jezičku konvenciju;
- odredi mjesto crnogorskog jezika u porodici jezika;
- objasni jezičku normu i jezičku standardizaciju;
- razlikuje standardne riječi od nestandardnih jezičkih varijeteta;
- argumentovano obrazloži značaj poznavanja standardnog crnogorskog jezika za kulturu usmenog i pisanog izražavanja;
- primjeni pravila rada u paru/grupi.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- jezička norma, jezička standardizacija, porodica jezika, jezička konvencija.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- razgovaraju o istorijskom razvoju jezika, jezičkoj normi i jezičkoj standardizaciji;

- upoređuju normirani i nenormirani tekst;
- u paru ili grupi ispravljaju kraće dijalektom pisane tekstove vodeći računa o jezičkoj normi.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 1+2.

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da protumači glasovni sistem i glasovne promjene crnogorskog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- klasifikuje glasove prema artikulaciji (po mjestu tvorbe i po zvučnosti);
- prepozna i objasni glasovne promjene;
- primijeni pravilno glasovne promjene u govoru i pisanju;
- argumentovano obrazloži u kojim slučajevima dolazi do odstupanja od pravila kod glasovnih promjena;
- procijeni o korisnosti znanja iz crnogorskog jezika u razumijevanju i učenju drugih jezika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- glasovni sistem crnogorskog jezika (vokali, sonanti i konsonanti); jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika, prva, druga i treća palatalizacija, jotacija, promjena / u o, nepostojano a, umetnuto a, asimiacija i disimilacija vokala.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na odabranim primjerima umjetničkog ili neumjetničkog teksta prepoznaju karakteristične odlike glasovnog sistema crnogorskog jezika;
- razvrstavaju foneme crnogorskog jezika;
- prepoznaju riječi u kojima se izvršila glasovna promjena, objašnjavaju i daju primjere;
- uočavaju odstupanja od glasovnih promjena;
- razgovaraju o korisnosti učenja drugih jezika.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 6+6.

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da primijeni pravopisna pravila crnogorskog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni pravopisnu upotrebu velikog slova i pravilno je primijeni;
- protumači pravopisnu upotrebu malog slova i pravilno je primijeni;
- odredi i primijeni pisanje odrične rječce *ne* i upitne rječce *li*;
- protumači pravila interpunkcije i pravilno ih primijeni;
- riješi pravopisnu nedoumicu u pisanju negacije;
- ispolji sigurnost i samopouzdanje u pisanoj komunikaciji.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- znaci interpunkcije; pisanje negacija (odrične rječce *ne* i izuzetaka *neću, nemam i nemoj*); pisanje upitne rječce *li*; pisanje velikog slova; znaci interpunkcije.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- pišu tekst (ćirilčno i latinično) po diktatu, kontrolišu ga u paru ili u grupi;
- ispravljaju tekstove s greškama;
- dopunjuju tekst;
- pišu pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenog zadatka;
- koriste jezičke priručnike (Pravopis, Gramatiku, Rječnik).

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 5+8.

II razred

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da aktivno sluša govorene/naglas čitane neumjetničke tekstove i samostalno stvori sličan tekst.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- odredi temu i sagovornika;
- protumači nepoznate riječi u tekstu;
- objasni da li se razgovor/pregovor završio sporazumom ili ne;
- razlikuje zvaničan i nezvaničan razgovor;
- procijeni o polaznim i konačnim stavovima iznesenim u tekstu;
- prosudi o korektnosti sagovornika;
- argumentovano obrazloži tekst i osmisli pitanja u vezi sa sadržajem;
- osmisli sličan razgovor o temama generacijski interesantnim (sport, moda, muzika, zabava, film, putovanja i sl);
- argumentovano obrazloži tekstove drugih učenika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Strategije slušanja se razvijaju tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- slušaju tekst i reaguju neverbalno (povezivanjem slika i teksta, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji);
- na osnovu odslušanog teksta prave zabilješke;

- dopunjavaju tekst ili tabelu;
- odgovaraju na pitanja;
- rješavaju zadatke višestrukog izbora;
- iskazuju svoja zapažanja o odslušanom tekstu;
- stvaraju slične tekstove;
- razgovaraju o tekstovima drugih učenika.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 2+4.

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da čita s razumijevanjem neumjetničke i umjetničke tekstove i analizira ih izražavajući se standardnim crnogorskim jezikom.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- pravilno čita nepoznate tekstove napisane ćirilicnim i latiničnim pismom;
- pravilno akcentuje riječi i vodi računa o rečeničnoj intonaciji;
- prepozna namjenu i temu teksta;
- objasni nepoznate riječi;
- sumira važne podatke iz teksta;
- procijeni istinitost navedenih podataka;
- ispolji sigurnost u usmenom izražavanju;
- argumentovano obrazloži značaj poznavanja službenog jezika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Sposobnost tačnog i pravilnog glasnog i tihog čitanja i razumijevanja složenih tekstova, kao i usmenog izražavanja razvijaju se tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

Nakon prvog čitanja:

- kazuju ko je razgovarao;
- o čemu su sagovornici razgovarali;
- kako se razgovor završio;
- iskazuju svoj emocionalni stav o tekstu.

Nakon drugog čitanja:

- izdvajaju nepoznate riječi u tekstu i pronalaze njihovo značenje;
- samostalno se služe rječnicima, Pravopisom i Gramatikom crnogorskog jezika;
- prave svoje rječnike nepoznatih riječi;
- izražajno kazuju pjesmu ili tekst;
- učestvuju u razgovorima na poznate teme;
- razgovaraju o značaju poznavanja službenog jezika.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 3+7.

Obrazovno-vaspitni ishod 3**Na kraju učenja učenik će moći da samostalno stvori funkcionalne tekstove.****Ishodi učenja***Tokom učenja učenik će moći da:*

- prepozna namjenu i temu teksta;
- izdvoji ključne pojmove i važne podatke;
- ocijeni istinitost navedenih podataka;
- utvrdi da li je tekst pisan standardnim jezikom;
- razlikuje funkcionalne stilove;
- uporedi formalno i neformalno obraćanje u pisanju;
- kreira tekst u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primaoca;
- lektoriše tekstove;
- procijeni radove drugih učenika;
- shvati svoje mogućnosti i ograničenja u pisanju funkcionalnih tekstova.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

- biografija, CV, e-mail, anketa, intervju.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- s razumijevanjem čitaju tekst;
- razgovaraju o temi i namjeni teksta;
- kazuju ko piše tekst i kome je namijenjen;
- saopštavaju šta pošiljalac očekuje od primaoca i podacima iz teksta potvrđuju svoje mišljenje;
- kazuju kakav je društveni i emotivni odnos između pošiljaoca i primaoca;
- određuju elemente formalnog oblikovanja zvaničnih i nezvaničnih tekstova.

Prije samostalnog pisanja:

- razmišljaju što bi sve mogli napisati i izrađuju plan pisanja;
- u različitim izvorima traže podatke;
- samostalno osmisle i kreiraju određenu vrstu teksta.

U toku pisanja:

- na osnovu plana pisanja stvaraju pisani tekst;
- pišu tekstove po uzoru i izboru (istražuju, prikupljaju građu);
- pišu biografiju, CV, e-mail, intervju, esej na zadatu temu;
- pišu pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenog zadatka.

Poslije pisanja:

- pročitaju tekst i uz pomoć priručnika ispravljaju jezičkostilske greške;
- svoj tekst upoređuju s radovima drugih iz odjeljenja i procjenjuju ga;
- iznose svoje mišljenje.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 6+7**Obrazovno-vaspitni ishod 4****Na kraju učenja učenik će moći da primijeni gramatičke kategorije i glagolske oblike crnogorskog jezika u govoru i pisanju.**

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna i objasni da pojedine vrste riječi (imenice, pridjevi, zamjenice, glagoli i neki brojevi) mijenjaju svoj oblik u različitim značenjskim odnosima;
- pravilno upotrijebi gramatičku kategoriju roda i broja kod vrsta riječi koje ih razlikuju;
- protumači gramatičku kategoriju padeža i pravilno ih upotrijebi;
- objasni i pravilno primijeni komparaciju pridjeva;
- objasni i pravilno upotrijebi nepromjenljive vrste riječi (priloge, prijedloge, veznike, uzvike, rječce);
- demonstrira mijenjanje glagole po licima i vremenima pravilno;
- razlikuje oblike aorista, imperfekta i pluskvamperfekta;
- kreira određenu vrstu teksta prema smjernicama (upotrebljavajući prezent, perfekat i futur I);
- ispolji sigurnost u pisanoj komunikaciji.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- vrste i promjena imenica po gramatičkim kategorijama; vrste deklinacija i komparacija pridjeva; vrste i deklinacija zamjenica; promjena osnovnih, rednih i zbirnih brojeva; promjena glagola po licima; glagolska vremena (prezent, perfekat, futur I, aorist, imperfekat, pluskvamperfekat).

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Sposobnost tačnog i pravilnog glasnog i tihog čitanja i razumijevanja složenih tekstova, kao i usmenog izražavanja razvijaju se tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- pronalaze imenice u tekstu;
- određuju gramatičke osobine i sintaksičke funkcije, dekliniraju;
- pronalaze zamjenice u tekstu, mijenjaju ih, zapažaju enklitičke oblike;
- zapažaju imeničke i pridjevske promjene zamjenica;
- pronalaze pridjeve u tekstu;
- pronalaze sve vrste nepromjenljivih riječi i određuju im osobine i funkciju;
- pronalaze u tekstu prezent, perfekat, futur I, aorist, imperfekat, pluskvamperfekat;
- pišu tekst prema zadatim smjernicama.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 7+9.

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da primijeni pravopisna pravila crnogorskog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- primijeni pravilan oblik imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva u rečenici;
- pravilno rastavi riječi na kraju reda u pisanju;
- upotrijebi skraćenice (s tačkom, bez tačke, skraćenice višečlanih naziva);
- razlikuje fonetski i etimološki pravopis;
- riješi pravopisnu nedoumicu u pisanju skraćenica;
- utvrdi za riječi stranoga porijekla odgovarajuće riječi u crnogorskom jeziku;
- ispolji sigurnost i samopouzdanje u pisanoj komunikaciji.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- pravopisna pravila – rastavljanje riječi na kraju reda; skraćenice, oblici riječi; fonetski i etimološki pravopis.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- pišu po diktatu i obraćaju pažnju na pravilno pisanje (sastavljeno i rastavljeno);
- dopunjuju tekst u zadatim vježbanjima;
- na osnovu obrađenog teksta postavljaju pitanja i pišu jasne i precizne odgovore;
- rade pravopisne vježbe;
- rade stilske vježbe;
- pišu pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenoga zadatka;
- koriste jezičke priručnike (Pravopis, Gramatiku, rječnike).

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 5+8

III razred

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da aktivno sluša govorene/naglas čitane neumjetničke tekstove i samostalno stvori sličan tekst.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna namjenu i temu nepoznatog neumjetničkog teksta;
- izdvoji ključne pojmove i važne podatke iz teksta;
- protumači netekstualne djelove teksta (sheme, grafikone);
- pronađe nepoznate riječi i objasni ih pomoću rječnika;
- procijeni istinitost navedenih podataka;
- sistematizuje dobijene podatke;
- razlikuje funkcionalne stilove;
- osmisli plan nastupa i sam govorno nastupi;
- argumentovano obrazloži svoje stavove;
- uvaži drugačiji stav sagovornika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Strategije slušanja se razvijaju tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- iskazuju svoja zapažanja o odslušanom tekstu i o tome vode razgovor;

- prave zabilješke na osnovu odslušanog teksta;
- dopunjavaju tekst ili tabelu;
- odgovaraju na pitanja;
- rješavaju zadatke višestrukog izbora;
- samostalno govorno nastupaju;
- razgovaraju o različitosti stavova.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 2+6

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da čita s razumijevanjem neumjetničke tekstove i analizira ih izražavajući se standardnim crnogorskim jezikom.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- primijeni rečeničnu intonaciju crnogorskog jezika čitajući tečno tekst;
- objasni ključne podatke iz teksta;
- protumači želju i namjeru ispoljenu u tekstu (koristeći potencijal i futur II);
- analizira tekst razlikujući prostu, proširenu i složenu rečenicu;
- grupiše pravilno riječi u veću jezičku jedinicu (sintagmemu);
- argumentovano obrazloži svoje mišljenje;
- ispolji toleranciju prema stavovima drugih učenika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Sposobnost tačnog i pravilnog glasnog i tihog čitanja i razumijevanja složenih tekstova, kao i usmenog izražavanja razvija se tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- čitaju naglas odabrani tekst vodeći računa o tempu izgovora i intonaciji;
- izdvajaju nepoznate riječi u tekstu i koristeći rječnike saznaju njihova značenja;
- razgovaraju o tekstu, iznose utiske;
- samostalno govorno nastupaju;
- obrazlažu svoje stavove.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 3+7.

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da samostalno stvori kraće funkcionalne tekstove (vijest, reportaža) i esej.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna namjenu i temu teksta;
- izdvoji ključne pojmove i važne podatke iz teksta;
- protumači netekstualne djelove teksta;

- objasni nepoznate riječi pomoću rječnika;
- procijeni da li je tekst pisan standardnim jezikom;
- ocijeni istinitost navedenih podataka;
- razlikuje stilove pisanja;
- stvori tekstove publicističkog stila (vijest, reportaža);
- kreira esej na zadatu temu;
- vrednuje tekstove drugih učenika;
- ispolji interesovanje za predmet.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- vijest, reportaža , esej.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- čitaju neumjetničke tekstove;
- iskazuju svoje mišljenje o tekstu i nastoje ga utemeljiti;
- pričaju o svojim iskustvima i razmišljanjima u vezi sa tekstom;
- određuju da li je tekst objektivni ili subjektivni i formiraju mišljenje;
- sami pišu tekstove.

Prije samostalnog pisanja:

- razmišljaju što bi sve mogli napisati i izrađuju plan pisanja;
- u različitim izvorima traže podatke;
- samostalno osmisle i kreiraju određenu vrstu teksta.

U toku pisanja:

- na osnovu plana pisanja stvaraju pisani tekst;
- pripovijedaju o događaju po sopstvenom izboru;
- pišu tekstove po uzoru i izboru (istražuju, prikupljaju građu);
- pišu reportažu;
- pišu vijest;
- pišu esej na zadatu temu.

Poslije pisanja:

- pročitaju tekst i uz pomoć priručnika ispravljaju jezičkostilske greške;
- svoj tekst upoređuju s radovima drugih učenika iz odjeljenja i procjenjuju ga.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 5+6.

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da primijeni tvorbu riječi crnogorskog jezika u govoru i pisanju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna različite načine tvorbe riječi;
- objasni izvođenje riječi (derivacija);
- protumači slaganje riječi (kompozicija);
- odredi kombinovanu tvorbu riječi;
- razlikuje proste, izvedene i složene riječi;
- primijeni tvorbu imenica, glagola i pridjeva na zadatim primjerima;
- ispolji sigurnost u pisanoj komunikaciji.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- tvorba riječi: derivacija; kompozicija; kombinovana tvorba riječi.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- u tekstu uočavaju proste, izvedene i složene riječi;
- razgovaraju o različitim načinima tvorbe riječi;
- na odabranim primjerima prepoznaju i objašnjavaju derivaciju, kompoziciju i kombinovanu tvorbu riječi;
- dodavanjem sufiksa vježbaju izvođenje riječi (derivaciju).

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 4+4.

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da upotrijebi leksičke kategorije crnogorskog jezika pravilno.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna formalni i semantički odnos među leksemama;
- objasni riječi različitog oblika, a istog ili sličnog značenja;
- objasni riječi istog oblika, a različitog značenja;
- protumači riječi međusobno suprotnog značenja;
- utvrdi značenja frazeologizama;
- uporedi žargonizme sa leksemama standardnog crnogorskog jezika;
- ispolji jezički senzibilitet i pokaže kulturu pismenosti.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- leksikologija: sinonimi; homonimi; antonimi; žargonizmi; sleng; frazeologizmi.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- prave svoje rječnike nepoznatih riječi, samostalno traže i objašnjavaju značenja riječi približnih oblika;
- u tekstu pronalaze riječi različitih značenjskih odnosa;
- istražuju i zapisuju frazeološke jedinice iz svakodnevnog života;
- prave rječnik sinonima, homonima, antonima, žargonizama;
- stilski dotjeruju tekst izabranim leksemama.

Nakon pisanja samostalnog zadatka:

- pročitaju tekst i prvo samostalno, a zatim grupno ispravljaju sadržajne, gramatičke i pravopisne greške;
- svoj tekst upoređuju s radovima drugih učenika iz odjeljenja i procjenjuju ga.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 5+4.

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da primjeni osnovna pravila interpunkcije i pravopisa crnogorskog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- upotrijebi pravilno skraćenice;
- protumači pravila sastavljenog i rastavljenog pisanja riječi i odgovarajuće ih primijeni;
- rastavi pravilno riječi na kraju reda (u pisanju);
- primijeni pravilan oblik u pisanju imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva (u rečenici);
- primijeni pravilan oblik u pisanju glagolskih vremena i načina.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

- skraćenice, rastavljeno i sastavljeno pisanje riječi; rastavljanje riječi na kraju reda.

b) Aktivnosti učenja:

Učenici:

- pišu skraćenice; pišu riječi (sastavljeno i rastavljeno);
- rade pravopisne vježbe;
- rade stilske vježbe;
- pišu pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenog zadatka;
- koriste jezičke priručnike (Pravopis, Gramatiku, rječnike).

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 4+8.**IV razred****Obrazovno-vaspitni ishod 1**

Na kraju učenja učenik će moći da aktivno sluša govorene/naglas čitane neumjetničke tekstove i samostalno stvori sličan tekst.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna namjenu i temu nepoznatog teksta;
- izdvoji ključne pojmove i važne podatke iz teksta;
- objasni vantekstualne odnose;
- ocijeni istinitost navedenih podataka;
- utvrdi da li je tekst pisan standardnim jezikom;
- uporedi formalno i neformalno obraćanje u tekstu;
- kreira tekst u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primoca;
- procijeni radove drugih učenika;
- iskaže emocionalni i estetski stav o tekstu i utemelji ga na činjenicama.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno

stečenih znanja i vještina. Strategije slušanja se razvijaju tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- slušaju tekst i reaguju neverbalno (povezivanjem slika i teksta, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji) i verbalno;
- prave zabilješke;
- dopunjavaju tekst ili tabelu;
- odgovaraju na pitanja;
- rješavaju zadatke višestrukog izbora;
- iskazuju svoja zapažanja o odslušanom tekstu;
- samostalno govorno nastupaju;
- razgovaraju o radovima drugih učenika.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 2+4.

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da čita s razumijevanjem složene tekstove i analizira ih izražavajući se standardnim crnogorskim jezikom.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- pravilno čita složene nepoznate tekstove napisane ćiriličnim i latiničnim pismom;
- prepozna tip poruke/informacije koji pronađe u tekstu pisanom ćiriličnim i latiničnim pismom;
- objasni na koji način razumijevanje poruke teksta zavisi od osobnosti recipijenta;
- vrednuje informacije i njihove izvore i povezuje ih s postojećim znanjem i vrijednosnim sistemom;
- razlikuje podatke po važnosti;
- rezimira osnovne informacije i ideje iz teksta;
- argumentovano obrazloži svoje stavove i mišljenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Sadržaji se planiraju na osnovu analize potreba učenika i nastavnikove procjene prethodno stečenih znanja i vještina. Sposobnost tečnog i pravilnog glasnog i tihog čitanja i razumijevanja složenih tekstova, kao i usmenog izražavanja razvijaju se tokom cijelog srednjoškolskog obrazovanja. Strategije usvojene u prethodnim razredima podrazumijevaju se i nastavljaju da se primjenjuju u svim sljedećim razredima.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- čitaju naglas ili u sebi odabrani tekst;
- vode računa o tempu izgovora, intonaciji i naglašavanju riječi ili grupe riječi;
- traže nepoznate riječi u tekstu;
- prave rječnike nepoznatih riječi;
- odgovaraju na postavljena pitanja;
- postavljaju pitanja u vezi s pročitanim tekstom;
- izražajno kazuju pjesmu ili tekst;

- rješavaju zadatke višestrukog izbora;
- sastavljaju dijaloge;
- igraju uloge;
- učestvuju u razgovorima o poznatim temama;
- pripremaju odabranu temu i govorno nastupaju;
- argumentovano iznose svoje stavove.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 3+5.

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da samostalno stvori funkcionalne tekstove (podsjetnik, referat, zapisnik) i esej (kreativno pisanje).

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- razlikuje stilove pisanja;
- stvori funkcionalne tekstove (podsjetnik, referat, zapisnik);
- utvrdi mogućnosti kojima se postiže ekonomičnost rečenice;
- vrednuje tekstove drugih učenika;
- kreira esej prema zadatim smjernicama;
- ispolji toleranciju prema stavovima i mišljenjima drugih učenika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- podsjetnik, referat, zapisnik, esej.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- pišu tekstove po uzoru i izboru (istražuju, prikupljaju građu).

Prije pisanja:

- razmišljaju šta bi sve mogli napisati i izrađuju plan pisanja;
- u različitim izvorima traže podatke;
- samostalno osmisle određenu vrstu teksta.

U toku pisanja:

- na osnovu plana pisanja stvaraju pisani tekst;
- vode računa o kompoziciji teksta.

Poslije pisanja:

- pročitaju tekst i uz pomoć priručnika ispravljaju jezičkostilske greške;
- svoj tekst upoređuju s radovima drugih učenika iz odjeljenja i procjenjuju ga;
- analiziraju ustaljenu formu pisanja;
- iznose svoje mišljenje;
- pokušavaju da napišu tekst (esej) o kompleksnijem problemu iz društvenog, naučnog i umjetničkog života;
- rade pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenog zadatka.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 4+3.

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da pravilno primijeni padežne oblike crnogorskog jezika u govoru i pisanju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- opiše osnovne karakteristike padežnog sistema;
- izloži osnovne sintaksičko-semantičke karakteristike svakog padeža pojedinačno;
- prepozna kongruentne kategorije;
- objasni padežnu upotrebu bez prijedloga i prepozna padežna značenja;
- razlikuje semantičku i gramatičku kongruenciju;
- protumači padežnu sinonimiju;
- procijeni o značenju prijedloga kao konkretizatora padežnog značenja;
- integriše stečena znanja i samostalno preuredi tekst.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

- padežni sistem crnogorskog jezika; padežna sinonimija; polivalentnost padeža; kongruencija; gramatička kongruencija; značenjska kongruencija.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na datim primjerima ili tekstu prepoznaju padežne oblike, određuju njihovo značenje i funkciju;
- za određene oblike traže sinonime;
- izražavaju misao na različite načine;
- pišu tekstove na različite teme vodeći računa o kongruenciji u rečenicama;
- analiziraju primjere, uočavaju gramatičke kategorije koje učestvuju u kongruenciji (kongruentne kategorije);
- samostalno ili u grupi osmišljavaju primjere za kongruenciju.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 7+7.**Obrazovno-vaspitni ishod 5**

Na kraju učenja učenik će moći da protumači sistem nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica crnogorskog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna odnos prostih i proširenih rečenica u složenoj rečenici;
- objasni sistem nezavisnosloženih rečenica;
- protumači sistem zavisnosloženih rečenica;
- razlikuje nezavisnosložene od zavisnosloženih rečenica;
- procijeni informativnu i stilsku vrijednost zavisnih rečenica;
- primijeni stečena znanja iz područja sintakse rečenice u sintaksičkoj analizi;
- izrazi misao pravilno i jasno, koristeći različite vrste rečenica;
- poštuje pravila rada u paru/ grupi.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

- nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na tekstu prepoznaju tip rečenice;
- u paru ili grupi preoblikuju rečenice (od zavisne stvaraju više rečenica);
- određuju tip rečenice koju su stvorili;
- uočavaju informativnu i stilsku vrijednost pročitanih, stvorenih rečenica.

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 5+5.

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da primijeni pravopisna pravila crnogorskog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna pravopisne greške;
- objasni usvojena pravopisna pravila;
- primijeni pravopisna pravila;
- procijeni radove drugih učenika;
- uporedi pravopisna pravila u crnogorskom i maternjem jeziku;
- ispolji sigurnost u pisanom izražavanju.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

- pravopis.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- pišu po diktatu i obraćaju pažnju na pravilno pisanje (sastavljeno i rastavljeno);
- dopunjuju tekst u zadatim vježbanjima;
- na osnovu obrađenog teksta postavljaju pitanja i pišu jasne i precizne odgovore;
- rade pravopisne vježbe;
- rade stilske vježbe;
- pišu pismene zadatke;
- rade kolektivnu ispravku pismenog zadatka;
- koriste jezičke priručnike (Pravopis, Gramatiku, rječnike).

c) Broj časova za realizaciju (okvirno): 0+8

F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

Opšte preporuke

Izučavanje jezika povezano je s učenikovim iskustvom i znanjem iz osnovne škole i više je nadogradnja i utemeljivanje znanja i nastavak sticanja funkcionalne pismenosti. Jezik se izučava sistematski, a jezička pravilnost u govoru i pisanju kontrolira se u svakom razredu.

Izučavanje jezičkih pojmova vrši se na neumjetničkim tekstovima koji treba da budu različite informacione vrijednosti i stila, aktuelni i u skladu sa interesovanjima učenika. Jedan tekst može poslužiti za realizaciju više ishoda učenja (uočavanje i objašnjavanje pravopisnih i gramatičkih pravila, govorni nastup, stvaranje pojmovne mape i sl).

Sve četiri aktivnosti sporazumijevanja (pisanje slušanje, čitanje i govor) zastupljene su ravnopravno i uglavnom u međudjelovanju. Imajući u vidu da su to složeni misaoni radni procesi preporučuje se češće kontrolisanje različitim vrstama pismenih i kontrolnih vježbi (bez ocjenjivanja) da bi učenici korigovali greške i vrednovali svoj rad.

Potrebno je podsticati rad u grupi i paru radi saradničkog učenja i uzajamne pomoći. Jednom ili dvaput godišnje treba dozvoliti učenicima da sami kreiraju čas (s određenim ishodom učenja).

Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ishoda učenja i predstavljaju smjernice za nastavnike, ali ih mogu dopunjavati.

Tematski okvir za sva četiri razreda gimnazije:

- članovi porodice u kući i van nje, odnosi u porodici i društvu, savremena porodica u odnosu na patrijarhalnu;
- ljetovanje, zimovanje, organizovanje zajedničkih vidova odmora i rekreacije;
- praznici – značaj upoznavanja običaja pripadnika druge vjere prilikom proslave praznika, karakteristični običaji uže i šire okoline;
- iz života i rada učenika, zabavni i sportski život, učešće u društvenim aktivnostima;
- film, RTV-emisije, pozorišne predstave, posjeta bioskopu, koncerti, značajni kulturni događaji godine;
- putovanje i korišćenje saobraćajnih sredstava;
- prirodne ljepote i zaštita životne sredine;
- mladi kod nas i u svijetu, dostignuća mladih (mladi talenti i dr), slobodno vrijeme mladih, društvene aktivnosti mladih, lična interesovanja, odnos mladih prema starijim generacijama;
- najznačajnije kulturne institucije uže i šire sredine (pozorišta, muzeji, biblioteke, galerije);
- savremeni problemi (ishrana, bolesti zavisnosti, nasilje u porodici, nasilje u školi – maloljetnička delikvencija, problemi prilikom zaposlenja, obrazovanje – djeca sa smetnjama u razvoju itd);
- savremeni načini komuniciranja;
- aktuelne teme (kod nas i u svijetu).

Medijska i informaciona pismenost – Predmet *Crnogorski jezik kao nematernji* sadrži i elemente tzv. *medijskog obrazovanja*. Ovi ishodi obuhvataju povezivanje jezičkih djelatnosti, aktivne upotrebe rječnika i temeljnog znanja sa svrhovitim pristupom informacijama, kao i njihovo kritičko vrednovanje i kreativnu

upotrebu radi rješavanja problema i donošenja odluka. Obuhvataju i komunikacijske i prezentacijske sposobnosti: stvaranje medijskih poruka i njihovo odgovorno odašiljanje, kritički odnos prema medijskim porukama, razumijevanje uticaja medija i njihovih poruka na društvo i pojedinca. Na taj način razvijaju svijest o jedinstvenosti i vrijednosti različitih mišljenja, stavova i ideja, društava i kultura sa svrhom uspješne komunikacije i razumijevanja drugih i drukčijih. Shvaćena kao složen koncept, informaciona i medijska pismenost, kroz aktivnije i demokratsko učešće građana i omogućavanje raznolikosti, dijaloga i tolerancije, obuhvata znanje, vještine i stavove koji omogućavaju učenicima da: razumiju ulogu i funkcije medija i drugih izvora informacija u demokratskim društvima, razumiju uslove pod kojima se te funkcije mogu realizovati, prepoznaju i izraze potrebu za informacijama, pronađu i pristupe relevantnim informacijama, kritički vrednuju informacije i sadržaje koje pružaju mediji i ostali izvori informacija, uključujući one na Internetu, u smislu nadležnosti, vjerodostojnosti i aktuelne namjene; preuzimaju i organizuju informativni i medijski sadržaj, sintetizuju ili rade na idejama koje su preuzeli iz sadržaja, saopšte svoje shvatanje kreiranog znanja publici ili čitalištu u odgovarajućem obliku, na odgovarajućem medijumu i na etički i odgovoran način, primijene svoje ICT vještine kako bi baratali informacijama i proizveli korisnički sadržaj, pristupe radu sa medijima i ostalim dobavljačima informacija, uključujući one na Internetu, u cilju samoizražavanja, slobode izražavanja, interkulturalnog dijaloga i demokratskog učešća. (UNESCO, 2013) S obzirom na mogućnosti koje IMP otvara, ona se mora shvatiti, ne samo kao sposobnost traženja, korišćenja i razmjene informacija u velikom broju formata i modalitetima, već i kao cjeloživotno stremljenje ka znanju i učenju³.

G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA UČENICIMA SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA

a) Prilagođavanje programa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama

Članom 11 Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama propisano je da se u zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, kao i od individualnih sklonosti i potreba djece obrazovni programi, pored ostalog mogu:

- modifikovati skraćivanjem ili proširivanjem sadržaja predmetnog programa;
- prilagođavati mijenjanjem metodike kojom se sadržaji predmetnog programa realizuju.

Član 16 istog Zakona propisuje da je škola, odnosno resursni centar dužan da, po pravilu, u roku od 30 dana po upisu djeteta, donese individualni razvojno-obrazovni program za dijete sa posebnim obrazovnim potrebama (IROP), u saradnji sa roditeljem i o tome obavijesti Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje i Ispitni centar.

Više informacija moguće je naći na sajtu:

<http://www.skolskiportal.edu.me/Pages/Inkluzivnoobrazovanje.aspx>

³ Vidjeti: *Polazne osnove za izradu strategije razvoja informacione i medijske pismenosti kroz mrežu biblioteka*, (2016–2020), Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2015.

b) Prilagođavanje programa nadarenim učenicima

Potencijali nadarenih učenika najbolje se mogu ispoljiti u pedagoško stimulatívnoj sredini, pa je sistematski pristup veoma značajan za njihov razvoj. Obogaćivanje kurikuluma predmeta, kao model kojim se izlazi u susret potrebama nadarenih učenika, podrazumijeva njihovo dodatno angažovanje u redovnoj nastavi i van nje. Prilikom prilagođavanja programa nadarenim učenicima treba voditi računa da sadržaji imaju visok stepen složenosti, da u njihovom izboru učestvuju daroviti učenici i da metode nastave/učenja budu relevantne.

Nadarenim učenicima potrebno je ponuditi različite strategije učenja i nastave u zavisnosti od nivoa njihove darovitosti. Treba stvarati nastavne situacije u kojima će učenik moći da: samostalno pripremi i oblikuje radove u kojima dolazi do izražaja kreativnost, inovativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje; izrađuje strip, rječnik, priručnik; stvara novi tekst u govorenom ili pisanom obliku u lokalnom govoru, ili dijalektu, žargonu ili standardnom jeziku podstaknut različitim iskustvima, rješava različite problemske situacije, motivisan tekstom i sl.

Darovitost je razvojna kategorija pa osim o **kognitivnom**, nastavnici treba da vode računa i o drugim aspektima učenikove ličnosti – **afektivnom** i **socijalnom**. Kod učenika treba podsticati razvoj logičkog i stvaralačkog mišljenja, ali i svijest o vlastitim sposobnostima, upornost, istrajnost i pozitivan odnos prema drugima.

Prilikom realizacije obogaćenog programa nadarene učenike ne treba izdvajati iz odjeljenja, već omogućiti individualni ili rad u grupi na zadacima ili projektima uz stručno vođenje nastavnika. Važno je da nastavnici koriste interdisciplinarni pristup koji je zasnovan na integraciji problemskih zahtjeva iz različitih nastavnih oblasti jer se tako nadareni učenici motivišu na proširivanje i produbljivanje znanja.

Za vrlo darovite učenike potrebno je obezbijediti individualni pristup koji podrazumijeva organizovanje mentorskog rada van redovne nastave.

H. VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA

a) Elementi praćenja i ocjenjivanja učenika

Vrednovanje obrazovno-vaspitnih ishoda vrši se tokom čitave nastavne godine prikupljanjem i analizom različitih informacija o:

- razvijenosti komunikacijskih vještina (slušanje, čitanje, govorenje, pisanje);
- usvojenosti znanja (na različitim kognitivnim nivoima);
- razvijenosti stavova i vrijednosti (redovnost pohađanja časova, redovnost izrade domaćih zadataka, zalaganje i učešće u aktivnostima na času, zainteresovanost za predmetne sadržaje, inicijativnost i dr).

Elementi vrednovanja proističu iz obrazovno-vaspitnih ishoda i ishoda učenja i odnose se na sve domene učenja. Na osnovu datih elemenata nastavnik i/ili stručni aktiv utvrđuje kriterijume ocjenjivanja. Trebalo

bi da nastavnik informiše učenike o načinima praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja i tako ih motiviše za maksimalno zalaganje.

Učenici rade u školi ukupno dva pismena zadatka u jednom razredu. U sva četiri razreda pismeni zadatak se radi 1+1 čas. Ispravka se radi jedan ili više školskih časova u zavisnosti od nastavnikove procjene. Preporučuje se da teme za pismene zadatke prate uzrast i interesovanja učenika i omogućavaju im da pokažu svoje jezičko i stilsko umijeće, kreativnost, slobodu iskaza i izraza.

b) Kriterijumi praćenja i ocjenjivanja učenika

Kriterijumima ocjenjivanja procjenjuje se na kojem nivou je učenik usvojio određeni obrazovno-vaspitni ishod. Diferenciranje kognitivnih nivoa obrade sadržaja vrši se na osnovu toga da li učenik razumije činjenice i informacije u izvornom obliku, utvrđuje relacije među elementima znanja ili je izgradio autonoman odnos prema sadržaju koji uči.

Primjer

Obrazovno-vaspitni ishod

Na kraju učenja učenik će moći da stvori kraće funkcionalne tekstove.

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - prepozna namjenu teksta; - imenuje pošiljaoca i primaoca; - izdvoji pojedine važne podatke potrebne za oblikovanje teksta; - uz pomoć nastavnika osmisli i stvori određenu vrstu funkcionalnog teksta; - shvati svoje mogućnosti i ograničenja u pisanju funkcionalnih tekstova. 	<ul style="list-style-type: none"> - uporedi formalno i neformalno obraćanje u pisanju; - razlikuje funkcionalne stilove; - izdvoji znatan dio ključnih pojmova i potrebnih podataka za stvaranje funkcionalnog teksta; - uz podsticaj nastavnika preuredi funkcionalni tekst. 	<ul style="list-style-type: none"> - samostalno kreira funkcionalni tekst poštujući standardni jezik, pravila formalnog oblikovanja, svrhu teksta i željeni učinak na primaoca; - ispolji sigurnost u pisanoj komunikaciji.

Učeničko samostalno stvaranje funkcionalnih tekstova sa određenom svrhom i namjenom treba vrednovati po sljedećim odrednicama:

- sadržaj (izvornost) i poštovanje karakteristika predviđenog funkcionalnog stila;
- forma;
- kompozicija;
- pravopis i gramatička ispravnost;
- koherentnost.

c) Obaveze učenika u nastavi

Tokom realizacije Predmetnog programa od učenika se očekuje:

- zalaganje na času u okviru planiranih aktivnosti učenja;
- samostalni govorni nastup;
- razumijevanje slušanog i čitanog teksta;
- samostalno stvaranje funkcionalnih tekstova sa određenom svrhom i namjenom;
- izrada domaćih zadataka;
- izrada eseja;
- izrada pismenih zadataka (dva u toku nastavne godine);
- ispoljavanje vještina u okviru rada u grupi/paru i diskusije.

d) Oblici praćenja i provjeravanja

Provjeravanje znanja obavlja se u procesu i na kraju klasifikacionih perioda.

Opservacija, pitanja na času, radni listovi, kontrolne vježbe, dijagnostički testovi, međusobno učeničko ocjenjivanje i sl. neki su od oblika praćenja i provjeravanja učeničkih postignuća sa ciljem usmjeravanja procesa učenja. Dijagnostički testovi koriste se na početku školske godine, u cilju provjere nivoa stečenih znanja i usmjeravanja nastavnog procesa, i u toku školske godine, kao provjera uspješnosti nastavnikovih metoda i oblika rada. Rezultate dijagnostičke provjere treba analizirati kako bi bili korektivna smjernica za dalji rad, ali ih ne treba ocjenjivati.

Za praćenje napredovanja mogu se koristiti neformalni testovi poslije određene oblasti. Oni treba da budu usko povezani s postavljenim ishodima učenja i zasnovani na tipovima zadataka i metodama koje su praktikovane na času.

Uključivanje učenika u proces ocjenjivanja može da poboljša kvalitet njegovog rada i učenja. Samoocjenjivanje utiče da učenici prepoznaju svoje dobre i slabe strane i formiraju razumne sudove o svom napretku.

Trebalo bi da za svakog učenika postoji „karton“ u koji bi nastavnici unosili rezultate svih provjera – numeričke i opisne. Kod formativnog ocjenjivanja poželjno je napraviti formular sa potrebnim elementima praćenja (znanje – usmeno i pisano, motivacija – interesi i stavovi prema predmetu i školi, radne navike – domaći zadaci, samostalni rad, korišćenje izvora i dr).

Ocjenjivanje učenika u **kognitivnom domenu** slijedilo bi revidiranu Blumovu taksonomiju (prepoznavanje, razumijevanje, primjena, analiza, evaluacija, kreativna produkcija):

- prepoznavanje (dopunjavanja kratkih odgovora u testovima, zadaci povezivanja, pitanja sa višestrukim odgovorima);
- razumjevanje (eseji, problemski zadaci, diskusija na času, pitanja s višestrukim odgovorima, pojmovne mape);
- primijena (problemski zadaci, simulacije);

- analiza (stilske vježbe, rješavanja problema, debate, eseji, istraživački radovi);
- evaluacija (kritički prikazi, problemski zadaci, debata);
- kreativna produkcija (istraživački projekti, eseji, izrada prezentacija i panoa).

Ostvarenost ishoda učenja u **socijalnom domenu** može se utvrditi opservacijom. Nastavnik na osnovu posmatranja učenikovog rada u grupama i paru može procjenjivati da li je ovladao ključnim umijećima interpersonalne komunikacije (poštovanje pravila, tolerancija, saradnja).

Poželjni vidovi praćenja i procjenjivanja ostvarenosti ishoda učenja u **afektivnom domenu** su učenikovo izvještavanje i nastavnikovo posmatranje njegovog rada. Na taj način nastavnik vrednuje učenikovu usvojenost opšteprihvaćenih stavova i vrijednosti, odgovornost, samostalnost i sl.

Sumativno ocjenjivanje je ocjenjivanje naučenog a oblici ocjenjivanja su: testovi, pismene vježbe, usmeno ispitivanje.

Ocjenjivanje se vrši javno, uz obrazloženje ocjene pred učenicima. Zaključna ocjena formira se na osnovu brojnih informacija o učenikovo usvojenosti obrazovno-vaspitnih ishoda i pokazatelj je učenikovo napretka u učenju i razvijenosti vještina.

I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA)

a) Materijalni uslovi

Materijalni uslovi podrazumijevaju kvalitetne učionice, kabinete, biblioteku, sredstva za obuku nastavnika. Osim toga, treba opremiti školsku biblioteku, odnosno transformisati je u bibliotečko-informacioni centar s čitaonicom za učenike.

U nastavnom predmetu *Crnogorski jezik kao nematernji*, tekst je sredstvo učenja i proučavanja na kojemu i pomoću kojega učenik razvija jezičke aktivnosti primanja (slušanje i čitanje) i proizvodnje (govorenje i pisanje) te njima ovladava.

Izvori učenja treba da budu različiti, dostupni učenicima u toku nastavnog procesa i usklađeni s obrazovno-vaspitnim ishodima i aktivnostima učenja.

U nastavi treba kombinovati raznovrsne resurse za učenje:

- vizuelne (štampani materijali, slike);
- auditivne (audio zapis), audio-vizuelne (film) i
- interaktivne (informaciono-komunikacione tehnologije – kompjuter, pametna tabla i sl).

Organizacioni zahtjevi tiču se izvođenja izleta, ekskurzija, gledanja filmova. Resursi treba da omoguće različite stilove učenja pa će biti efikasniji ako su izabrani na osnovu funkcije koju treba da imaju u okviru nastavnog programa i na osnovu uticaja na motivaciju učenika.

b) Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta Crnogorski jezik kao nematernji mogu izvoditi nastavnici koji su završili studije književnosti i jezika, jezika i književnosti, uporedne (komparativne) književnosti i opšte književnosti i teorije književnosti na filološkim i filozofskim fakultetima u zemlji ili ukoliko posjeduju diplome s drugih univerziteta iz okruženja, uz prethodno nostrifikovanje od strane nadležnih službi, a u skladu sa Zakonom o gimnaziji.

Kompetencije⁴ koje nastavnik, koji realizuje program, treba da posjeduje odnose se na ključne oblasti realizacije procesa učenja i podučavanja, na učesnike u tom procesu i kontekst u kojem se on odvija. U skladu sa standardima kompetencija za nastavnike navodimo sljedeće:

1. UČENICI I PROCES NASTAVE/UČENJA – Nastavnik razumije kognitivne, socijalne, lingvističke, emocionalne i fizičke aspekte procesa učenja, prepoznaje individualne razlike među učenicima (uključujući učenike sa posebnim obrazovnim potrebama) i uvažava ih prilikom planiranja i organizovanja nastave kako bi ona bila prilagođena njihovim razvojnim karakteristikama, potrebama i mogućnostima; postavlja visoka očekivanja koja inspirišu, motivišu i učenicima predstavljaju izazov; promoviše napredak i usmjeren je na ishode učenja kod učenika.

2. DJELOTVORNO I SIGURNO OKRUŽENJE ZA UČENJE – Nastavnik je u stanju da stvori bezbjednu i stimulativnu sredinu za učenje koja je zasnovana na međusobnom uvažavanju, visokim očekivanjima u odnosu na ponašanje i postignuća svakog učenika, a karakteriše je aktivno učenje, podsticanje i podržavanje interesovanja učenika i pozitivna socijalna interakcija; vješto upravlja časom, djelotvorno usmjeravaći ponašanje učenika s ciljem obezbjeđivanja sigurnog i podsticajnog okruženja za učenje.

3. POZNAVANJE STRUKE I PREDMETNOG PROGRAMA – Nastavnik dobro poznaje svoju struku i saznanje postupke u okviru nje; dobro poznaje predmetni program; razumije ključne termine i pojmove, njihov odnos i hijerarhiju, predmetne specifičnosti, aktuelna pitanja i rasprave u struci, kao i česta pogrešna razumijevanja, zablude i tipične greške učenika.

4. POZNAVANJE METODIKE PREDMETA – Nastavnik poznaje i primjenjuje savremene didaktičke postupke (kombinacije nastavnih metoda i tehnika rada, oblika rada i sl) kako bi pojmove i znanja iz programa učinio dostupnim, smislenim i mogućim za učenje i razvoj ličnosti/karaktera učenika; podstiče učenike da razumiju, ispituju i analiziraju ideje iz različitih perspektiva da bi razumjeli pojmove/koncepte na ispravan način, kao i da stečena znanja i vještine primjenjuju u konkretnim situacijama; koristi različite resurse i obrazovne tehnologije na primjeren i djelotvoran način.

5. PLANIRANJE I PRIPREMANJE NASTAVE – Nastavnik planira nastavu, na godišnjem i mjesečnom nivou, u skladu sa važećim obrazovnim programom, uvažavajući sposobnosti, potrebe i prethodna znanja učenika kako bi se ostvarilo napredovanje u učenju i postigli definisani ishodi učenja; redovno i detaljno planira dobro strukturisane časove; na godišnjem i mjesečnom nivou ciljno planira razvoj socioemocionalnih vještina i vještina za 21. vijek, u skladu sa važećim obrazovnim programom.

6. PROCJENJIVANJE I OCJENJIVANJE – Nastavnik kontinuirano i na djelotvoran način koristi formativno i sumativno ocjenjivanje da bi podržao, obrazložio i dokumentovao proces učenja; redovno i blagovremeno pruža učenicima povratne informacije o postignućima u učenju, podstiče ih na

⁴ *Standardi kompetencija za nastavnike i direktore u vaspitno-obrazovnim ustanovama*, Zavod za školstvo, Podgorica, 2016.

samoocjenjivanje i postavljanje ciljeva sopstvenog učenja; zna da analizira podatke dobijene na osnovu interne i eksterne provjere znanja, vještina i razumijevanja i koristi ih za unapređivanje procesa podučavanja i učenja.

7. PROFESIONALNI RAZVOJ – Nastavnik je posvećen cjeloživotnom učenju, kontinuirano produbljuje svoja stručna, metodička i druga znanja i preuzima odgovornost za učešće u aktivnostima profesionalnog razvoja; kontinuirano evaluira svoj rad, promišlja o njemu na osnovu prikupljenih dokaza i unapređuje svoju praksu, uspostavlja i održava dobre profesionalne odnose, aktivno učestvuje u radu profesionalnih mreža, nastoji da ostvari saradnju sa kolegama u školi i široj profesionalnoj zajednici.

8. LIDERSTVO I SARADNJA – Nastavnik ima vodeću ulogu u procesu učenja i koristi sve mogućnosti da obezbijedi napredovanje učenika; aktivno traži načine za uspostavljanje dobre saradnje sa učenicima, roditeljima/starateljima, kolegama i lokalnom zajednicom.

c) Okvirni spisak literature i drugi izvori

Podrazumijeva se sva tradicionalna pedagoško-metodička literatura, kao i teorijsko-metodološka i ostala literatura koja je poslužila u okviru modernih pristupa nastavi jezika.

- Čirgić, A., Silić, J., Pranjaković, I.: *Gramatika crnogorskoga jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2010.
- Čirgić, A.: *Dijalektologija crnogorskoga jezika*, Fakultet za crnogorski jezik I književnost, Cetinje, 2017.
- Čirgić, A.: *O klasifikaciji crnogorskih govora*, Lingua Montenegrina, br. 2, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje, 2008.
- Danojlić, M.: *Muka s rečima*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1990. (IV izdanje)
- Dimitrijević, R.: *Problemi nastave književnosti i maternjeg jezika I – Osnove nastave književnosti i maternjeg jezika (sadržaji i metode)*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1972.
- Došlić, M.: *Srpskohrvatski kao nematernalni jezik*, Jedinstvo, Priština, 1988.
- Kristal, D.: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1988.
- Lešić, Z.: *Jezik i književno djelo*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1971.
- Lešić, Zdenko, *Teorija književnosti*, Beograd, Službeni glasnik, 2010.
- Marinković, S.: *Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti*, Kreativni centar, Beograd, 1995.
- Nikčević, V.: *Crnogorski jezik I i II*, Matica crnogorska, Cetinje, 1993. i 1997.
- Nikčević, Vojislav P.: *Gramatika crnogorskoga jezika*, Podgorica, 2001.
- Nikčević, V.: *Istorija crnogorske književnosti od početaka pismenosti do XIII vijeka*, Cetinje, 2009.
- Nikolić, Lj., Stanojčić, Ž., Klikovac, D.: *Jezik i jezička kultura 1*, Stručna knjiga, Beograd, 1998. (IV izdanje)
- Nikolić, Lj., Stanojčić, Ž., Klikovac, D.: *Jezik i jezička kultura 2*, Stručna knjiga, Beograd, 1997. (II izdanje)
- Nikolić, M.: *Metodika nastave srpskohrvatskog jezika i književnosti*, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd, 1988.

- Ostojić, B.: *Istorija crnogorskog književnojezičkog izraza*, CID, Podgorica, 2006.
- *Pravopis crnogorskoga jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2010.
- Rečnik književnih termina, Nolit, Beograd, 1985.
- Rosandić, D.: *Metodika književnog odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Rosandić, D.: *Nastava hrvatskosrpskog jezika i književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1968.
- Rotković, R.: *Crnogorsko književno nasljeđe*, Titograd, 1976.
- Rotković, R.: *Jezikoslovne studije*, Cetinje 2009.
- Silić, J.: *Crnogorski jezik, naučno-metodološke osnove standardizacije crnogorskoga jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2010.
- Sosir, Ferdinand: *Opšta lingvistika*, Nolit, Beograd, 1977.
- Stanojčić, Ž., Popović, Lj.: *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008. (jedanaesto, prerađeno izdanje)
- Stevanović, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik I i II*, Naučna knjiga, Beograd, 1969.
- Šipka, Milan: *Priče o riječima*, Svjetlost, Sarajevo, 1984. (VIII izdanje)
- Velek, Rene, Voren, Ostin: *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1974.

Predmetni program **CRNOGORSKI JEZIK KAO NEMATERNJI** za I, II, III i IV razred opšte gimnazije, izradila je Komisija u sljedećem sastavu:

Prof. dr Draško Došljak
Mr Anka Vučinić-Gujić

U izradi Predmetnog programa korišćeni su *Predmetni program Crnogorski jezik kao nematernji I, II, III i IV razred opšte gimnazije* (Podgorica, 2011), *Predmetni program Crnogorski jezik kao nematernji I, II, III i IV razred opšte gimnazije* (Podgorica, 2016) i *Metodološko uputstvo za pisanje predmetnih programa zasnovanih na ishodima* (Podgorica, 2019), a konsultovani su i predmetni programi iz država u regionu, kao i evropski strateški obrazovni dokumenti.

Nacionalni savjet za obrazovanje na sjednici održanoj 24. jula 2020. godine, utvrdio je Predmetni program **CRNOGORSKI JEZIK KAO NEMATERNJI** za I, II, III i IV razred opšte gimnazije.